

Чередніченко С.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту Інституту управління,
здобувач наукового ступеня доктора економічних наук,
Заклад вищої освіти «Класичний приватний університет»

Cherednichenko Stanislav

Institution of Higher Education “Classical Private University”

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ВАЛЮТНОГО РИНКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті визначено основні ознаки валютного ринку, як одного з найбільших і найважливіших сегментів глобальної фінансової системи. Показано, що в умовах глобальних економічних викликів важливо розуміти ці процеси для ефективного управління фінансами країни. Визначено, що військовий стан призвів до нових викликів для валютного ринку України, зокрема через різке збільшення попиту на валюту для забезпечення міжнародних розрахунків. Встановлено особливості валютного ринку під час війни. Систематизовано ознаки, характеристики та значення валютної політики в країнах-експортерах сировинних товарів: вплив шоків цін на сировинні товари на макроекономічну волатильність (шоки цін, дестабілізація економіки, реакція грошово-кредитної політики), зв'язок між цінами на сировину та умовами запозичення (зростання цін на сировину, падіння цін, реакція монетарної політики), фінансіалізація товарних ринків (розширення фінансових інструментів, ділові цикли та глобальні стрибки цін на сировину), стратегічні кроки (диверсифікація економіки, створення стабілізаційних фондів, розробка антикризової монетарної політики). Викликами та подальшими діями НБУ в частині розробки і реалізації валютної політики є: розв'язання інфляційних ризиків, поетапне пом'якшення валютних обмежень, нарошування валютних резервів.

Ключові слова: інституціоналізація, механізми, валютний ринок, валютна політика, національна економіка, фінансіалізація, військовий стан.

Постановка проблеми. Сучасні глобальні монетарні взаємовідносини ґрунтуються на кластеризації країн, інституціональній фрагментації та формуванням нової моделі «центр – периферія». Кластеризація надає можливість оцінювати країни не лише за рівнем доходу, а й за якістю інституцій, що дозволяє краще розуміти механізми економічного зростання. Країни з помірно заниженими курсами та високоякісними інститутами демонструють найбільш стійке економічне зростання. Перехід від географічного до інституційного принципу фрагментації є актуальним, оскільки економічна інтеграція буде все більше визначатися не територіальною близькістю, а рівнем інституційного розвитку. Така модель створює нові виклики для країн із низькою якістю інститутів, але також і нові можливості для розвитку шляхом реформ/

Країни, які стикаються з викликами глобальної конкуренції, повинні активно працювати над реформуванням своїх інституцій шляхом боротьби з корупцією, забезпечення верховенства права, розвитку підприємництва та інновацій. У контексті України це означає необхідність підвищення якості інституцій для забезпечення стійкого економічного зростання та інтеграції в глобальну економіку. Зокрема, розвиток інновацій-

ного сектору та покращення умов для залучення іноземних інвестицій можуть стати ключовими інструментами для підтримання конкурентоспроможності. Зазначені обставини обумовлюють актуальність теми статті, пов'язаної з інституціоналізацією механізмів валютного ринку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання механізмів та інститутів валютного ринку знаходиться у полі зору багатьох вчених. Козюк В. акцентує увагу на ендогенність реального обмінного курсу та якість інститутів [1, с. 16]. Він відзначає, що занижені курси часто корелюють із низькою якістю інститутів, компенсуючи її за рахунок стимулювання експорту. Проте це лише тимчасове рішення, оскільки воно не сприяє довгостроковому економічному розвитку. Навпаки, завищені курси в країнах із високоякісними інститутами дозволяють підтримувати глобальну конкурентоспроможність за рахунок інновацій та залучення капіталів. Вдовічен В., Вдовічена Л. відзначають важливість валютного права як окремого інституту фінансового права [2, с. 43]. Це актуальна тема, особливо для країн з перехідною економікою, таких як Україна, де валютне регулювання є одним із важливих інструментів підтримки макроекономічної стабільності. Автор

Ковбаса В. А. узагальнив тенденції, які свідчать про активізацію зусиль світової спільноти щодо створення механізмів, спрямованих на стабілізацію валютних ринків та зниження валютних ризиків у світовій економіці [3, с. 106].

Кафтя М. А. справедливо зауважує, що міжнародні валютні організації виконують важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку світової економіки [4, с. 15]. Вони здійснюють низку функціональних компетенцій, спрямованих на вирішення актуальних фінансових проблем: Педь І. В., Олійник А. А. зазначають, що валютні інтервенції – це дії центрального банку для купівлі або продажу валюти з метою впливу на обмінний курс [5, с. 21]. Держава може запроваджувати різні обмеження для захисту економіки інструментами валютного регулювання. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених авторів, слід акцентувати увагу на необхідності ідентифікації інститутів і механізмів валютного ринку національної економіки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є формалізація процесів інституціоналізації механізмів валютного ринку національної економіки

Виклад основного матеріалу. Валютне право визначає правові норми, що регулюють операції з іноземною валютою, валютними цінностями та пов'язаними фінансовими інструментами. Це важливо для забезпечення економічної стабільності та регулювання платіжного балансу. Органи державної влади (в Україні це, зокрема, НБУ) забезпечують здійснення валютного регулювання. Вони встановлюють порядок здійснення валютних операцій, обмеження та правила контролю, що мають на меті захист економічних інтересів країни. Валютне право також охоплює захист прав фізичних і юридичних осіб під час здійснення валютних операцій. Це включає забезпечення прозорості та справедливості валютних обмінів, дотримання міжнародних стандартів у сфері валютного регулювання. Валютне регулювання безпосередньо впливає на розподіл та перерозподіл ВВП і національного доходу, оскільки валютні операції є важливою складовою міжнародної торгівлі та інвестиційних потоків. Україна поступово лібералізує валютний ринок у рамках виконання міжнародних зобов'язань та інтеграції до ЄС. Зокрема, прийнятий Закон України «Про валюту і валютні операції» [6] сприяв спрощенню валютних операцій і запровадженню принципу «дозволено все, що не заборонено законом».

Механізми валютного ринку - це сукупність інструментів, правил і процесів, які забезпечують функціонування обміну валют між учасниками ринку. Вони дозволяють здійснювати операції з валютою, визначати обмінний курс та регулювати валютні потоки. Обмінний курс визначається взаємодією попиту і пропозиції на ринку. Основні механізми та принципи роботи валютного ринку представлені у табл. 1.

Механізмами, спрямованими на стабілізацію валютних ринків та зниження валютних ризиків є: створення регіональних банків розвитку, які забезпечу-

ють фінансову стабільність та зниження залежності від зовнішніх джерел. Регіональні банки розвитку надають фінансування на розвиток інфраструктури та підтримку економічного зростання в рамках конкретних регіонів, що сприяє стійкості економік до зовнішніх шоків та валютних коливань. Такі банки можуть зменшити потребу в іноземних запозиченнях, що знижує валютні ризики для національних економік. Валютні коливання можуть створювати ризики для бізнесу та інвесторів. Для їх зменшення використовуються механізми хеджування валютних ризиків.

Валютні резерви та свопові лінії представлені пулами валютних резервів та багатосторонніми своповими лініями. Об'єднання валютних резервів різних країн дозволяє швидше реагувати на кризові ситуації та підтримувати обмінний курс національних валют. Ці механізми дозволяють країнам тимчасово отримувати іноземну валюту для підтримки ліквідності, що зменшує ризик дефолтів та валютних криз. Створення повноцінних регіональних валютних фондів та інших подібних інституцій можуть забезпечити більшу стабільність обмінних курсів і знизити залежність від Міжнародного валютного фонду (МВФ).

Погоджуємося з науковцем Кафтя М. А. [7, с. 15], що реформування МВФ є актуальною темою в контексті змін у глобальній економіці, фінансовій стабільності та геополітичних процесах. Основні стратегічні пріоритети реформування МВФ як функціонального інституту міжнародних фінансових відносин включають такі напрями:

1. Перерозподіл квот та голосів шляхом реалізації таких заходів: зміна структури розподілу квот із урахуванням зростання економік країн, що розвиваються; зменшення домінування розвинених країн у процесах ухвалення рішень; надання більшої ваги регіональним фінансовим ініціативам та інтеграційним об'єднанням.

2. Оновлення механізмів кредитування на основі: забезпечення більш гнучких умов доступу до фінансових ресурсів для країн із середнім рівнем доходу; зниження вимог щодо макроекономічних реформ як передумови отримання фінансової допомоги; посилення антикризових механізмів, зокрема, резервних кредитних ліній та спеціальних фондів для подолання глобальних шоків;

3. Посилення ролі Спеціальних прав запозичення (*SDR*) шляхом: розширення використання *SDR* як альтернативи долару США у міжнародних розрахунках; збільшення частки *SDR* у міжнародних валютних резервах; використання *SDR* для підтримки фінансової стійкості країн, що розвиваються.

4. Посилення фінансового моніторингу та нагляду на основі: поглиблення аналізу макроекономічних дисбалансів та ризиків; посилення взаємодії з іншими міжнародними фінансовими організаціями (Світовий банк, Банк міжнародних розрахунків, регіональні банки розвитку); використання нових цифрових технологій для прогнозування кризових явищ.

Основні механізми та принципи роботи валютного ринку

№ з/п	Ознака функціонування валютного ринку	Механізми
1	Формування обмінного курсу	
1.1	Гнучкий (плаваючий) курс	Курс формується виключно ринковими силами попиту та пропозиції
1.2	Фіксований курс	Центральний банк встановлює курс і підтримує його через валютні інтервенції
1.3	Кероване плавання	Комбінація гнучкого курсу з періодичним втручанням центрального банку для уникнення надмірних коливань
2	Основні учасники валютного ринку	
2.1	Центральні банки	Встановлюють офіційний обмінний курс, здійснюють валютні інтервенції та регулюють ринок
2.2	Комерційні банки	Проводять операції купівлі-продажу валюти для своїх клієнтів або власних потреб
2.3	Інвестори та хедж-фонди	Використовують валютні операції для інвестицій та захисту від ризиків
2.4	Компанії-експортери та імпортери	Обмінюють валюту для оплати товарів та послуг
2.5	Фізичні особи	Здійснюють обмін валюти для власних потреб
3	Інструменти валютного ринку	
3.1	Спот-угоди	Операції з обміну валюти з негайною поставкою (зазвичай протягом двох робочих днів)
3.2	Форвардні контракти	Договори на купівлю або продаж валюти за фіксованим курсом у майбутньому
3.3	Ф'ючерси	Стандартизовані форвардні контракти, які торгуються на біржі
3.4	Опціони	Дають право (але не зобов'язання) купити або продати валюту за фіксованим курсом у майбутньому
3.5	Свопи	Угоди про обмін валюти між двома сторонами на певний період з наступним зворотним обміном
4	Валютні інтервенції	
4.1	Прямі інтервенції	Центральний банк безпосередньо купує або продає валюту
4.2	Опосередковані інтервенції	Вплив на валютний курс через зміни облікової ставки або грошової пропозиції
5	Валютне регулювання	
5.1	Ліміти на обмін валюти	Обмеження обсягів купівлі іноземної валюти
5.2	Контроль за рухом капіталу	Обмеження на перекази коштів за кордон
5.3	Реєстрація валютних операцій	Обов'язкове декларування великих операцій
6	Механізми хеджування ризиків	
6.1	Форварди та ф'ючерси	Дозволяють зафіксувати обмінний курс на майбутнє
6.2	Опціони	Захищають від небажаних змін курсу, дозволяючи скористатися вигідним рухом ринку
6.3	Диверсифікація	Зберігання коштів у різних валютах для зменшення впливу курсових коливань
7	Технології на валютному ринку	
7.1	Електронні платформи для торгівлі валютою	дозволяють швидко здійснювати операції
7.2	Автоматизовані системи	прогнозують рух курсу та здійснюють угоди без втручання людини
7.3	Криптовалюти	Новий сегмент ринку, що також впливає на динаміку обмінних курсів традиційних валют

Джерело: власна розробка

5. Адаптація до цифрових фінансів та кліматичних ризиків шляхом: врахування впливу криптовалют та цифрових активів на фінансову систему; розробки рекомендацій щодо регулювання цифрових валют центральних банків (CBDC); інтеграції екологічних, соціальних та управлінських (ESG) стандартів у кредитну політику МВФ.

6. Зміцнення співпраці з регіональними фінансовими ініціативами на основі підтримки регіональних стабілізаційних фондів; надання технічної допомоги країнам, які формують власні валютні резервні механізми; вдосконалення координації між МВФ та урядами країн-членів у питаннях фінансової стабільності.

Потенційні економічні ефекти мають забезпечити стабілізацію обмінних курсів та зниження валютних ризиків. Більш стійкі обмінні курси зменшують невизначеність для бізнесу та інвесторів, сприяють міжнародній торгівлі та залученню інвестицій. Це дозволяє країнам краще управляти борговими зобов'язаннями та забезпечувати стабільність платіжного балансу. Таким чином, регіональні механізми валютної стабілізації та їх подальший розвиток можуть значно посилити фінансову стабільність у світі, особливо для країн, які прагнуть знизити залежність від зовнішніх факторів і глобальних фінансових криз.

Сучасний валютний ринок активно використовує сучасні технології та цифрові платформи для досягнення таких цілей:

- стабілізація транскордонного руху фінансового капіталу шляхом зниження ризиків і підтримки ліквідності. Це передбачає впровадження механізмів контролю і регулювання потоків капіталу для уникнення масового відтоку або неконтрольованого притоку інвестицій. Країнам також надається доступ до фінансових ресурсів для підтримки стабільності їх фінансових систем;

- пом'якшення впливу економічних рецесій через фінансову підтримку та програми макроекономічної стабілізації. Організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ), надають кредити та фінансову допомогу країнам, які стикаються з економічними труднощами. Важливим є впровадження програм, спрямованих на стимулювання економічного зростання та підтримку національних економік в періоди кризи;

- підтримка структурної модернізації економіки, яка забезпечується реформами та інвестиціями в інфраструктуру. Важливим є: надання країнам експертної допомоги у проведенні економічних і структурних реформ для підвищення конкурентоспроможності та продуктивності, а також підтримка проектів модернізації транспортних, енергетичних та цифрових інфраструктур;

- нівелювання диспропорцій платіжних балансів, яка забезпечується усуненням дефіцитів, підтримкою обмінних курсів. Міжнародні організації допомагають країнам подолати дефіцити платіжних балансів через кредити, гранти та консультаційну підтримку. Важливим є надання ресурсів для підтримки стабільності національних валют у разі значних коливань;

- боротьба з дефіцитами державних бюджетів забезпечується: по-перше, технічною підтримкою в частині надання рекомендацій щодо податкової політики та управління державними витратами для збалансування бюджетів; по-друге, антикризовими заходами шляхом введення заходів жорсткої економії або стимулюючих заходів залежно від потреб конкретної країни.

Таким чином, міжнародні валютні організації відіграють ключову роль у стабілізації світової фінансової системи та сприянні економічному розвитку, підтримуючи країни в періоди криз і допомагаючи їм модернізувати свої економіки.

Основними механізмами та принципами роботи валютного ринку є: формування обмінного курсу (гнучкий (плаваючий) курс, фіксований курс, кероване плавання), основні учасники валютного ринку (Центральні банки, комерційні банки, інвестори та хедж-фонди, компанії-експортери та імпортери, фізичні особи), інструменти валютного ринку (спот-угоди, форвардні контракти, ф'ючерси, опціони, свопи), валютні інтервенції (прямі, опосередковані), валютне регулювання (ліміти на обмін валюти, контроль за рухом капіталу, реєстрація валютних операцій), механізми хеджування

ризиків (форварди та ф'ючерси, опціони, диверсифікація), технології на валютному ринку (електронні платформи для торгівлі валютою, автоматизовані системи, криптовалюти).

Особливостями валютного ринку під час війни є: збільшення попиту на іноземну валюту через панічні настрої та очікування девальвації, коли населення та бізнес активно купують іноземну валюту; відтік капіталу через те, що інвестори та великі компанії можуть виводити кошти з країни через високі ризики; зниження експортних надходжень через те, що воєнні дії впливають на виробництво та логістику, зменшуючи обсяги експорту, що обмежує приплив валюти в країну; державне регулювання шляхом запровадження обмежень на валютні операції для стримування спекуляцій та паніки; інфляція та девальвація, яка проявляється у знеціненні національної валюти та стає типовою реакцією на воєнні загрози та нестабільність економіки.

Особливостями валютного ринку під час війни є: збільшення попиту на іноземну валюту через панічні настрої та очікування девальвації. Уряд та НБУ під час воєнного стану вживають низку заходів для стабілізації валютного ринку шляхом фіксації курсу національної валюти, встановлення офіційного курсу і обмеження його коливання; обмеження валютних операцій, яке здійснюється шляхом: встановлення лімітів на зняття готівкової валюти, заборони або обмеження на купівлю валюти без підтвердження потреби (наприклад, для імпорту товарів), контролю за трансфертами за кордон. Здійснюючи валютні інтервенції, НБУ продає валюту на міжбанківському ринку для підтримки курсу гривні. Залучення зовнішнього фінансування на основі міжнародної фінансової підтримки допомагає стабілізувати резерви країни та зменшити тиск на валюту. Інформаційна політика має за мету прозоре інформування населення про стан ринку для запобігання панічним настроям. Негативний вплив на населення та бізнес виявляється у: знеціненні заощаджень, якщо вони зберігаються лише у гривнях і можуть суттєво втратити купівельну спроможність; ускладненні імпорту, оскільки підприємства стикаються з подорожчанням імпортованих товарів та сировини; проблемах з кредитами, оскільки компанії та фізичні особи, які мають валютні кредити, відчувають тиск через зростання курсу іноземної валюти; втраті довіри до банківської системи, оскільки в умовах воєнного стану зростає попит на готівкові кошти. Захисними стратегіями для бізнесу та громадян є: диверсифікація заощаджень через розподіл коштів між різними валютами, що допомагає зменшити ризики втрат; інвестування в захищені активи (наприклад, у дорогоцінні метали чи військові облігації); валютне хеджування на основі використання фінансових інструментів для страхування від валютних коливань; стабільна співпраця з банками шляхом вибору надійних банків з прозорою політикою; інформаційна обізнаність на основі моніторингу офіційних новин НБУ для розуміння поточної ситуації; активна співпраця з МВФ, Світовим банком та іншими

партнерами для поповнення золотовалютних резервів і стабілізації ринку.

Валютний ринок є одним із найбільших і найважливіших сегментів глобальної фінансової системи, з величезним обсягом торгів та значним впливом на економіку країни. Глобальний масштаб ринку визначається тим, що щоденні обсяги торгів на валютному ринку часто перевищують трильйони доларів США і роблять його найбільшим фінансовим ринком у світі. На децентралізованому позабіржовому ринку торгівля валютами відбувається не на централізованих біржах, а на позабіржовому ринку, що дозволяє учасникам торгувати безпосередньо один з одним через електронні платформи чи телефоном.

Валютний ринок включає велику кількість учасників: Центральні банки здійснюють валютні інтервенції та моніторять валютні курси для забезпечення економічної стабільності; комерційні банки є основними учасниками валютної торгівлі, здійснюючи операції від імені своїх клієнтів; індивідуальні трейдери представлені фізичними особами, які активно торгують валютами через брокерські платформи; корпорації представлені великими підприємствами, що здійснюють валютні операції для забезпечення потреб в іноземній валюті (експорт, імпорт, міжнародні інвестиції); інвестори та хедж-фонди представлені фінансовими установами, що використовують валютний ринок для спекуляцій або захисту від валютних ризиків.

Валютний ринок працює 24 години на добу, 5 днів на тиждень, через що він є дуже ліквідним і чутливим до глобальних подій. Це також забезпечує можливість для трейдерів і інвесторів реагувати на новини та зміни в економічній ситуації у реальному часі. На валютний ринок впливає багато факторів: макроекономічні показники (дані щодо інфляції, рівня безробіття, економічного зростання тощо), геополітичні події (політична стабільність або конфлікти, які можуть значно змінювати валютні курси), монетарна політика (операції центральних банків щодо зміни процентних ставок, обсягів грошової маси та валютних інтервенцій), торговельні угоди і санкції (міжнародні угоди та економічні санкції, які можуть впливати на попит на валюту однієї країни).

Валютний ринок складається з міжнародного та внутрішнього сегментів. Міжнародний валютний ринок включає операції між країнами та різними фінансовими установами по всьому світу. Центральні банки, міжнародні корпорації та інвестиційні фонди є його основними учасниками. Внутрішній валютний ринок орієнтований на внутрішнє використання валюти, зокрема через операції між банками та їх клієнтами.

Валютний ринок регулюється відповідними міжнародними та національними нормативними актами, включаючи законодавство щодо фінансових операцій, валютного контролю та протидії відмиванню коштів. Наявність регуляторного нагляду важлива для забезпечення стабільності ринку та недопущення спекулятивних або незаконних операцій, що можуть дестабілізувати валютні курси.

Валютний ринок не може функціонувати без посередників: брокерів, дилерів та інших фінансових інститутів, які забезпечують реалізацію угод, надають інформацію про ринкові умови та допомагають трейдерам з виконанням операцій.

Валютний ринок є важливою складовою глобальної економіки, і його динаміка відображає не тільки економічні процеси, а й політичні та соціальні зміни на світовій арені. Успіх на цьому ринку залежить від здатності учасників адаптуватися до швидких змін, розуміти вплив макроекономічних подій і вчасно реагувати на зміну попиту та пропозиції.

Найважливішою складовою валютного ринку є міжбанківський, який визначає витрати на валютні операції, що включають як курсові різниці, так і комісії за обслуговування угод. Ці витрати мають прямий вплив на економічну діяльність підприємств і фізичних осіб, які здійснюють міжнародні фінансові операції. Міжбанківський валютний ринок є основою для забезпечення ліквідності національної фінансової системи. Він дозволяє банкам здійснювати обмін валют для задоволення потреб своїх клієнтів та підтримання стабільного курсу національної валюти.

Інтеграція українського валютного ринку в глобальну фінансову систему стикається з рядом викликів, зокрема з низькою часткою української валюти в міжнародних операціях. Це означає, що гривня не користується великою популярністю серед міжнародних інвесторів і учасників ринку, що обмежує її використання в глобальній торгівлі та фінансових операціях. Однією з причин обмеженого впливу гривні на міжнародному ринку є економічна нестабільність та політичні фактори, що можуть викликати невизначеність у фінансових операціях і змушувати інвесторів та трейдерів уникати ризиків, пов'язаних з українським ринком.

Для покращення інтеграції валютного ринку України у світову фінансову систему необхідно здійснити реформи в економічній та фінансовій сферах. Це включає удосконалення законодавчої бази, посилення фінансової стабільності, розвиток інфраструктури валютного ринку та створення умов для стабільного зростання попиту на гривню серед міжнародних учасників. Водночас покращення ліквідності міжбанківського валютного ринку в Україні сприятиме зниженню волатильності курсу гривні та збільшенню її стабільності в міжнародних операціях. З часом, зокрема в умовах європейської інтеграції України та розвитку торговельних відносин із країнами ЄС, можна очікувати збільшення використання гривні в міжнародних угодах. Це допоможе покращити позиції України на світовому валютному ринку, зокрема в контексті стабільності та розвитку внутрішнього валютного ринку.

Інтеграція внутрішнього валютного ринку України в світову фінансову систему є важливим завданням для забезпечення економічної стабільності та розвитку національної валюти. Для цього необхідно працювати над вдосконаленням ринкових інструментів, регулюванням валютних операцій та розвитком фінансової

інфраструктури, що в кінцевому результаті дозволить Україні стати більш конкурентоспроможною на глобальному валютному ринку. Уряд і Національний банк України здійснюють низку важливих заходів для підтримки стабільності валютного ринку в системі національної економіки, в саме: фіскальна підтримка, інструменти монетарної політики, соціальні виплати, інвестиції в оборону, міжнародні кредити та гранти, валютні обмеження НБУ. Зменшення податкового тиску на бізнес досягається відтермінуванням сплати податків або надання пільг. Контроль інфляції, підтримка банківської системи, валютні обмеження орієнтовані на забезпечення стабілізації гривні. Важливим є надання допомоги переселенцям, ветеранам війни та сім'ям загиблих. В умовах воєнного стану бюджет на військові витрати значно зростає, що стимулює виробництво у відповідних галузях. Підтримка від МВФ, Світового банку, ЄС та інших партнерів допомагає підтримувати резерви та фінансувати бюджетний дефіцит.

Валютні обмеження НБУ, пов'язані з початком введення воєнного стану, стосувалися таких заходів: введення лімітів на валютні операції, обмеження зняття готівкових коштів в іноземній валюті, контроль за міжнародними переказами коштів для запобігання відтоку капіталу. НБУ щоденно здійснював валютні інтервенції для збалансування попиту та пропозиції валюти. Вони допомогли зменшити різкі коливання курсу та забезпечити доступність валюти для критично важливих імпортерів.

Для підтримки курсу гривні в умовах воєнного стану НБУ вжив ряд важливих заходів. Рішення про фіксацію обмінного курсу допомогло стримати інфляційні процеси та зберегти довіру до національної валюти. Введення обмежень на зняття готівки в іноземній валюті та призупинення деяких валютних операцій сприяли стабілізації валютного ринку. НБУ надавав фінансову підтримку уряду через викуп облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), що допомогло забезпечити критичні видатки під час війни.

Валютний ринок в умовах воєнного стану функціонує у складних і нестабільних умовах, що значно впливає на його динаміку, поведінку учасників та політику регулятора. Розглянемо основні особливості валютного ринку в цей період. Притік неринкового капіталу забезпечувався підтримкою міжнародних партнерів, зокрема фінансовою допомогою від МВФ, ЄС, США та інших партнерів, яка значно зміцнила валютні резерви країни. Позитивними наслідками стабілізації курсу гривні є: зниження волатильності валютного ринку, оскільки фіксований курс забезпечив стабільність і передбачуваність валютних операцій для бізнесу та громадян; стабілізація курсу гривні через подовження часових лагів прийняття рішень дозволило економічним агентам мати більше часу для ухвалення фінансових рішень без поспіху чи паніки; страхування валютних ризиків забезпечує зменшення втрат від коливань курсу і знижує витрати на хеджування валютних ризиків для компаній; стабілізація торго-

вої позиції завдяки стабільному курсу Україна дозволила ефективніше обслуговувати свої зовнішні торгові зобов'язання та уникати значних девальваційних шоків; зменшення вразливості економіки до потоків капіталу, оскільки валютні обмеження захистили національну економіку від відтоку капіталу і убезпечили від послаблення гривні та поглиблення кризи.

Викликами та подальшими діями НБУ в частині розробки і реалізації валютної політики є: розв'язання інфляційних ризиків, поступне пом'якшення валютних обмежень, нарощування валютних резервів. Попри стабілізацію курсу, високий рівень інфляції залишається викликом. НБУ продовжуватиме використовувати монетарні інструменти для її стримування. Після стабілізації ситуації планується поступове зняття обмежень для повернення до ринкового регулювання. Продовження міжнародної фінансової співпраці для поповнення резервів і забезпечення стійкості до можливих шоків.

Вплив війни на валютний ринок здійснюється через глобальні ланцюги постачання: торговельні бар'єри та санкції, затримка нормалізації поставок, інфляційний тиск. Через обмеження доступу до ринків і проблеми з транспортом порушуються постачання сировини, напівфабрикатів і готових товарів; сектори, як-от харчова, автомобільна та високотехнологічна промисловості, стикаються зі збоями в доставці критичних компонентів, що посилює дефіцит товарів і підвищує ціни; через подорожчання товарів першої необхідності інфляція набуває додаткового імпульсу, що негативно впливає на купівельну спроможність населення.

Для аналізу валютного ринку актуальним є використання методу *SSA (Singular Spectrum Analysis)*, або аналізу сингулярного спектра, який є ефективним інструментом для вивчення економічних часових рядів, що включають: пошук трендів (виділення довгострокових тенденцій курсу валют), згладжування даних (усунення шумів і коливань для точнішого аналізу), аналіз циклів (одночасне виявлення коротко- і довгоперіодичних змін), прогнозування (метод дозволяє передбачити майбутні зміни курсу гривні на основі історичних даних).

Отримані висновки можуть бути корисними для регулювання міжнародної торгівлі, валютної політики НБУ, бізнесу та інвесторів: Виявлення оптимальних періодів для валютних операцій дозволить мінімізувати втрати через волатильність. Використання методів прогнозування допоможе приймати обґрунтовані рішення щодо регулювання валютного ринку. Забезпечення фінансової стабільності компаній, які працюють із міжнародними контрагентами.

Висновки. 1. Основними ознаками валютного ринку, як одного з найбільших і найважливіших сегментів глобальної фінансової системи є: глобальний масштаб, круг учасників, цілодобова робота ринку, фактори впливу на валютний ринок, міжнародний та внутрішній сегменти валютного ринку, регуляторний нагляд та правова база, посередницька допомога.

2. Механізми валютного ринку забезпечують його стабільність, ліквідність та можливість проведення міжнародних розрахунків. В умовах глобальних економічних викликів важливо розуміти ці процеси для ефективного управління фінансами країни. Війна призвела до нових викликів для валютного ринку України, зокрема через різке збільшення попиту на валюту для забезпечення міжнародних розрахунків, пов'язаних з картковими операціями українських громадян за кордоном.

3. Особливостями валютного ринку під час війни є: збільшення попиту на іноземну валюту через панічні настрої та очікування девальвації; вжиття Урядом та НБУ низки заходів для стабілізації валютного ринку; негативний вплив на населення та бізнес через знецінення заощаджень, ускладнений імпорт, проблеми

з кредитами, втрату довіри до банківської системи; розробка нових стратегій для бізнесу та громадян на основі диверсифікації заощаджень, інвестування в захищені активи, валютного хеджування, стабільної співпраці з банками, інформаційної обізнаності, зростання ролі міжнародної підтримки.

4. Реформування МВФ спрямоване на адаптацію до нових викликів міжнародної фінансової системи. Основний фокус зосереджується на справедливому розподілі голосів, удосконаленні механізмів фінансової допомоги, розвитку альтернативних валютних резервів та зміцненні фінансового моніторингу. Успішне впровадження цих змін сприятиме більшій стабільності світової економіки та збільшенню ролі країн, що розвиваються, у глобальному фінансовому управлінні.

Список літератури:

1. Козюк В. Якість інститутів та відхилення валютних курсів від паритету купівельної спроможності: наслідки для економічного зростання. *Журнал європейської економіки*. 2014. Т. 13, № 1. С. 3–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2014_13_1_3
2. Вдовічен В., Вдовічена Л. Валютне право як інститут фінансового права. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 41–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_1_9
3. Ковбаса В. А. Перспективи формування нових регулюючих інститутів світової валютної системи. *Економіка та держава*. 2017. № 11. С. 104–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_11_25
4. Кафтя М. А. Стратегічні пріоритети реформування міжнародного валютного фонду як функціонального інституту міжнародних фінансових відносин. *Економічний простір*. 2020. № 159. С. 13–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2020_159_4
5. Педь І. В., Олійник А. А. Особливості трансформації МВФ як інституту міждержавного регулювання світової валютної системи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2017. Вип. 23 (1). С. 18–22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23(1)_5)
6. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
7. Кафтя М. А. Стратегічні пріоритети реформування міжнародного валютного фонду як функціонального інституту міжнародних фінансових відносин. *Економічний простір*. 2020. № 159. С. 13–16.

References:

1. Koziuk V. (2014) Yakist instytutiv ta vidkhylennia valiutnykh kursiv vid parytetu kupivelnoi spromozhnosti: naslidky dlia ekonomichnoho zrostantia [The quality of institutions and the deviation of exchange rates from purchasing power parity: implications for economic growth]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, no. 13 (1), pp. 3–19. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2014_13_1_3 (assessed February 3, 2025). (in Ukrainian)
2. Vdovichen V., Vdovichena L. (2013) Valiutne pravo yak instytut finansovoho prava [Currency law as an institution of financial law]. *Yurydychna Ukraina*, no. 1, pp. 41–45. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_1_9 (assessed February 6, 2025). (in Ukrainian)
3. Kovbasa V. A. (2017) Perspektyvy formuvannia novykh rehuliuichykh instytutiv svitovoi valiutnoi systemy [Prospects for the formation of new regulatory institutions of the world monetary system]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 11, pp. 104–107. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_11_25 (assessed February 5, 2025). (in Ukrainian)
4. Kaftia M. A. (2020) Stratchichni priorytety reformuvannia mizhnarodnoho valiutnoho fondu yak funktsionalnoho instytutu mizhnarodnykh finansovykh vidnosyn [Strategic priorities of reforming the International Monetary Fund as a functional institution of international financial relations]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 159, pp. 13–16. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2020_159_4 (assessed February 11, 2025). (in Ukrainian)
5. Ped I. V., Oliinyk A. A. (2017) Osoblyvosti transformatsii MVF yak instytutu mizhderzhavnogo rehuliuivannia svitovoi valiutnoi systemy [Peculiarities of the transformation of the IMF as an institution of interstate regulation of the world monetary system]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Ser. : Ekonomichni nauky*, no. 23 (1), pp. 18–22. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23(1)_5) (assessed February 7, 2025). (in Ukrainian)
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2018) Pro valiutu i valiutni operatsii [About currency and currency operations]: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2473-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (accessed: 03.02.2025). (in Ukrainian)
7. Kaftia M. A. (2020) Stratchichni priorytety reformuvannia mizhnarodnoho valiutnoho fondu yak funktsionalnoho instytutu mizhnarodnykh finansovykh vidnosyn [Strategic priorities of reforming the International Monetary Fund as a functional institution of international financial relations]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 159, pp. 13–16. (in Ukrainian)

INSTITUTIONALIZATION OF MECHANISMS OF THE CURRENCY MARKET OF THE NATIONAL ECONOMY

The article defines the main features of the foreign exchange market, as one of the largest and most important segments of the global financial system, namely: global scale, range of participants, round-the-clock operation of the market, factors affecting the foreign exchange market, international and domestic segments of the foreign exchange market, regulatory supervision and legal framework, intermediary assistance. It has been proven that the mechanisms of the foreign exchange market ensure its stability, liquidity and the possibility of international settlements. It is shown that in the conditions of global economic challenges, it is important to understand these processes for effective management of the country's finances. It was determined that the war led to new challenges for the currency market of Ukraine, in particular due to a sharp increase in the demand for currency to ensure international payments related to card transactions of Ukrainian citizens abroad. It has been established that the features of the foreign exchange market during the war are: an increase in demand for foreign currency due to panic and expectations of devaluation; taking a number of measures by the Government and the NBU to stabilize the currency market; negative impact on population and business due to devaluation of savings, complicated imports, credit problems, loss of confidence in the banking system; development of new strategies for business and citizens based on diversification of savings, investment in protected assets, currency hedging, stable cooperation with banks, information awareness, growing role of international support. The signs, characteristics, and significance of currency policy in commodity-exporting countries are systematized: the impact of commodity price shocks on macroeconomic volatility (price shocks, economic destabilization, monetary policy response), the relationship between commodity prices and borrowing conditions (commodity price increases, price falls, monetary policy responses), commodity market financialization (expansion of financial instruments, business cycles and global jumps in prices for raw materials), strategic steps (diversification of the economy, creation of stabilization funds, development of anti-crisis monetary policy). Challenges and further actions of the NBU in terms of development and implementation of currency policy are: resolution of inflationary risks, gradual easing of currency restrictions, increase of currency reserves.

Key words: institutionalization, mechanisms, currency market, currency policy, national economy, financialization, martial law.